

OSPODARKA NARODOWA

5-6
(153-154)
Rok XV
maj-czerwiec
2004

Anna GOLEJEWSKA*

Relacje między handlem zagranicznym i bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi w przemyśle przetwórczym Polski

Wstęp

Teoria ekonomii podkreśla istnienie związku między bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi (BIZ) i handlem międzynarodowym, jakkolwiek istota tej relacji pozostaje kontrowersyjna. Działalność korporacji transnarodowych, dążących do internalizacji międzynarodowych transakcji, wpływa na strukturę wymiany handlowej zarówno kraju odpływu, jak i lokaty kapitału. Kierunek relacji uzależniony jest od motywów podjęcia inwestycji i rodzaju generowanego produktu. BIZ mogą:

- stanowić substytut handlu;

Jeśli ich napływ powoduje zastąpienie dotychczas realizowanego importu, a ich celem jest uniknięcie barier celnych lub zmniejszenie kosztów transportu i tym samym bezpośrednie zaopatrzenie rynku lokalnego, może dojść do całkowitej [Markusen, 1984] lub tylko częściowej [Brainard, 1993] substytucji;

- być komplementarne w stosunku do handlu;

W przypadku braku ograniczeń handlowych BIZ, których motywem jest racjonalizacja produkcji poprzez wykorzystanie niższych kosztów pracy, mogą przyczyniać się do kreowania handlu, pod warunkiem, że są podejmowane w celu obsługi rynku światowego lub regionalnego [Helpman, 1984];

* Autorka jest pracownikiem Katedry Ekonomiki Integracji Europejskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Artykuł wpłynął do redakcji w lutym 2004 r.

- zmieniać kierunek wymiany handlowej poprzez lokowanie produkcji w gałęziach nie wykorzystujących w całości przyznanych im kwot w ramach preferencyjnych umów handlowych [Ariff, 1989].

Przedstawiona powyżej taksonomia posiada liczne ograniczenia. Po pierwsze, wysoki poziom umiędzynarodowienia produkcji krajów uprzemysłowionych i ich firm powoduje, że motywów podejmowania inwestycji poza granicami kraju macierzystego jest z reguły więcej niż jeden i są one bardziej złożone. Po drugie, regionalna integracja gospodarcza krajów oraz ich pozycja w regionalnych ugrupowaniach, może mieć wpływ na rodzaj inwestycji podejmowanych przez ich firmy, a tym samym na charakter i rozmiar wymiany handlowej. Wreszcie ocena relacji między ZIB i handlem międzynarodowym jest utrudniona ze względu na rozwój trudnego do zmierzenia handlu wewnątrz-korporacyjnego.

Wpływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich na strumieniu handlu zagranicznego kraju lokaty – aspekt teoretyczny

Od początku lat 70. wśród ekonomistów wzrasta zainteresowanie wpływem korporacji transnarodowych i dokonywanych przez nie BIZ na handel kraju goszczącego. Generalnie, efekty inwestycji zagranicznych można podzielić na dwie grupy:

1. *bezpośrednie* [Helleiner, 1973], wśród których wyróżnić można 4 kategorie relacji między BIZ i eksportem, w zależności od tego czy dotyczą one:
 - przetwórstwa lokalnych surowców,
 - konwersji gałęzi substytuujących import w eksportowe,
 - eksportu nowych, pracochłonnych dóbr finalnych,
 - specjalizacji w zakresie pracochłonnych procesów produkcyjnych i komponentów w ramach integracji regionalnej, oraz
2. *pośrednie* w postaci efektów dostępu do rynku i dyfuzji wydajności.

W przypadku pierwszej kategorii efektów bezpośrednich, korporacje transnarodowe mogą wykazywać wyższą skłonność do eksportu niż firmy lokalne, przede wszystkim w krajach rozwijających się, co wynika z ich szeroko rozwiniętych kontaktów handlowych, doświadczenia w zakresie marketingu czy wyższego zaawansowania technologicznego procesów produkcyjnych. Jeśli kraje przyjmujące kapitał starają się poprzez napływ BIZ doprowadzić do zmiany gałęzi dotychczas zastępujących import w eksportowe, mogą w ten sposób spowodować przyspieszenie procesów liberalizacji handlu. Obecność korporacji transnarodowych sprzyja bowiem tworzeniu stref wolnego handlu, unii celnych i wspólnych rynków, które umożliwiają im racjonalizację produkcji i rozwój działalności eksportowej [Dunning, 1993]. Kraje słabiej rozwinięte, których przedmiotem eksportu są głównie wyroby pracochłonne, jak np. tekstylia czy inne dobra konsumpcyjne, mogą skorzystać z obecności BIZ. Bariery rozwoju eksportu stanowią w ich przypadku: ograniczone możliwości budowy sieci dystrybucji, dostosowanie oferty do zmiennych preferencji konsumentów czy

opanowanie przepisów technicznych dotyczących wymaganych norm i standardów. W wielu przypadkach opakowanie, dystrybucja czy serwis produktu są tak samo ważne, jak jego cena kształtująca się na poziomie lub poniżej ceny światowej, a brak wspomnianych umiejętności stanowi poważną przeszkodę w dostępie do rynków eksportowych. BIZ przyczyniają się do wzrostu eksportu tych krajów poprzez swój udział w promocji międzynarodowego podwykonawstwa. Może ono przybrać dwie formy:

- I. podwykonawstwa handlowego, polegającego na zleceniu przez firmę w jednym kraju wytworzenia produktu firmie działającej w innym kraju, przy czym handel gotowym produktem leży w gestii firmy zlecającej podwykonawstwo,
- II. podwykonawstwa przemysłowego, w którym zagraniczna firma lub jej filia zleca wykonanie części lub komponentów firmie lokalnej.

Dodatkowo, podwykonawstwo może mieć pośredni wpływ na wzrost możliwości eksportowych firm lokalnych. Zdobywana przez nie praktyka w tej dziedzinie stymuluje lokalną przedsiębiorczość oraz wzrost wydajności. Eksport pracochłonnych komponentów w ramach integracji wertykalnej jest generalnie postrzegany jako element handlu wewnątrz korporacyjnego, chociaż znaczna jego część odbywa się na zasadzie transakcji *arm's length* dokonywanych między korporacją i firmą lokalną¹. Ten typ produkcji jest uzależniony w dużej mierze od importu surowców i półproduktów, dlatego jego wpływ na wymianę zagraniczną może okazać się nieistotny. Kraje, które wybrały specjalizację w zakresie pracochłonnych procesów produkcyjnych i produkcji pracochłonnych komponentów dla korporacji transnarodowych muszą liczyć się z możliwością opuszczenia kraju przez inwestora w celu poszukiwania bardziej korzystnej lokalizacji. Decyzja podjęta przez firmę macierzystą może prowadzić do nagłych zmian w produkcji filii ulokowanych w różnych krajach, nie uwzględniających interesu kraju lokaty. Taka reakcja może być odpowiedzią na zmiany w kosztach produkcji, czy polityce krajów goszczących kapitał.

Oprócz bezpośredniego wpływu korporacji transnarodowych na wzrost eksportu, na uwagę zasługują nie mniej istotne efekty pośrednie w postaci dostaw komponentów, potrzebnych do produkcji eksportowanych przez firmy lokalne dóbr finalnych oraz efektów dyfuzji w zakresie technik zarządzania eksportem i marketingu (tzw. *market access spillovers*). Efekty *spillovers* dotyczące dostępu do rynku mają miejsce w przypadku kopiowania przez firmy lokalne technik handlowych stosowanych przez korporacje transnarodowe, co jest możliwe dzięki przeszkoleniu pracowników, którzy następnie przenoszą się do firm lokalnych, jak również za pomocą kontaktów rozwijanych w ramach wszelkiego rodzaju stowarzyszeń handlowych skupiających przedstawicieli firm lokalnych i zagranicznych. Przedsiębiorstwa transnarodowe zapewniają dostęp do zagranicznych rynków zaopatrzenia i zbytu, który może zostać wykorzystany przez firmy lokalne. Mogą one również skorzystać z redukcji barier han-

¹ Korporacja transnarodowa z reguły odpowiada za marketing i dystrybucję produktu.

dłowych wynegocjowanych przez filie korporacji transnarodowych [Blomstroem, Kokko, 1998]. Opisane efekty dyfuzji są potencjalnie istotne zarówno z punktu widzenia kraju przyjmującego, jak i wysyłającego kapitał, jakkolwiek ich oddziaływanie wzrasta wraz z niską jakością lokalnych zasobów – przypadek krajów rozwijających się. Najbardziej znane badania, których wyniki potwierdzają pozytywny wpływ BIZ na aktywność eksportową lokalnych producentów, dotyczą Meksyku. Wyniki analizy przeprowadzonej dla ponad 2 tys. meksykańskich firm [Aitken, Hanson, Harrison, 1994] w latach 1986-1990 wykazały, że lokalizacja przedsiębiorstw krajowych w pobliżu eksportujących firm z udziałem kapitału zagranicznego zwiększa prawdopodobieństwo prowadzenia przez nie działalności eksportowej. Podobnych skutków nie wywiera jednak obecność lokalnych eksporterów. Według autorów, firmy zagraniczne stanowią „naturalny” kanał informacji o rynkach zagranicznych i dystrybucji, dzięki którym firmy lokalne mogą rozprowadzać swoje towary. Chociaż wyniki analizy nie identyfikują kanałów *spill-over* w zakresie technik zarządzania eksportem i marketingu (tzw. *market access spillovers*), to jednak dowodzą ich istotności na poziomie krajowym.

Wejście na nowy rynek za pośrednictwem eksportu wymaga od firmy nie tylko znajomości jego potrzeb, ale również efektywnej produkcji. BIZ mogą przyczyniać się do wzrostu możliwości eksportowych firm lokalnych, również poprzez efekt dyfuzji w zakresie wydajności (*productivity spillovers*). Może ona przybrać następujące formy [Blomstroem, Kokko, 1998]:

- poprawę wydajności poprzez imitację technologii wykorzystywanych przez filie korporacji transnarodowych na rynku lokalnym,
- wymuszenie na firmach lokalnych bardziej efektywnego wykorzystania stosowanych technologii i zasobów w wyniku wzrostu konkurencji spowodowanego wejściem zagranicznego inwestora,
- poszukiwanie przez firmy lokalne nowych, bardziej efektywnych technologii celem sprostania rosnącej konkurencji ze strony zagranicznych inwestorów.

Wczesne prace poświęcone problematyce dyfuzji produktywności [Caves, 1974], potwierdzają dyfuzję wiedzy za pośrednictwem BIZ. Wykazują one, że firmy lokalne działające w sektorach o dużym zaangażowaniu inwestorów zagranicznych są bardziej produktywne, niż te, które prowadzą działalność w sektorach nie cieszących się dużym zainteresowaniem kapitału zagranicznego. Jednak bardziej szczegółowe badania przeprowadzone dla krajów rozwijających się nie potwierdzają dostrzegalnego wpływu obecności firm zagranicznych na działalność firm krajowych [Germidis, 1977]. Wyniki współczesnych badań również nie pozwalają na wyciągnięcie jednoznacznych wniosków. Badania przeprowadzone dla Wenezueli [Aitken i Harrison, 1993] wykazały, że obecność firm zagranicznych prowadzi do podniesienia produktywności w przemyśle, jednak efekty te ograniczają się wyłącznie do filii tychże firm zagranicznych, podczas gdy produktywność firm lokalnych w rzeczywistości spada. Na tej podstawie można wysunąć wniosek, że inwestorom zagranicznym udaje się skutecznie zapobiegać utracie i dyfuzji wiedzy w gospodarce kraju przyjmują-

cego. W badaniach wpływu firm transnarodowych na płace w przemyśle Meksyku, Wenezueli oraz Stanów Zjednoczonych wspomniani autorzy [Aitken, Harrison oraz Lipsey, 1996] potwierdzili fakt, że z transferu czynników niematerialnych z kraju macierzystego do kraju goszczącego korzystają wyłącznie filie a nie przemysł lokalny. Negatywny efekt dyfuzji wydajności w wyniku napływu BIZ stwierdzono między innymi w Czechach [Djankov i Hoekman, 2000]. W przypadku Polski, generalnie BIZ nie doprowadziły, poprzez efekt dyfuzji, do podniesienia wydajności firm lokalnych – negatywny wpływ stwierdzono w firmach prowadzących działalność w gałęziach, w których istnieje duża konkurencja; efekt pozytywny jedynie w najmniej efektywnych firmach państwowych, nie mających wielu konkurentów w ramach swojej branży. Jedną z metod służących ocenie roli kapitału zagranicznego w dyfuzji wiedzy w kraju goszczącym bazuje na podejściu pośrednim, opartym na analizie rynku pracy. Zgodnie z tym podejściem, transfer niematerialnych aktywów za pośrednictwem BIZ prowadzi do wzrostu wydajności pracowników w kraju goszczącym, co powinno znaleźć swoje odbicie we wzroście ich wynagrodzeń. Wyższe płace w branżach o dużym zaangażowaniu kapitału zagranicznego oznaczają w tym przypadku transfer czynników podnoszących wydajność pracowników (wiedzy, technik organizacyjnych, marketingowych itp.). Opisana metoda została zastosowana między innymi we wspomnianej analizie wpływu firm transnarodowych na płace w przemyśle Meksyku, Wenezueli oraz Stanów Zjednoczonych [Aitken, Harrison oraz Lipsey, 1996]. Podobną analizę dla polskiego przemysłu przeprowadzili [Bedi i Cieślak, 1999]. Jej autorzy wykazali, że firmy zagraniczne dostarczają pośrednich czynników produkcji, które przyczyniają się do podniesienia produktywności pracy w polskim przemyśle, przy czym transfer wiedzy ogranicza się tylko do firm *joint venture*.

Zgodnie z neoklasyczną teorią handlu, przedsiębiorstwo transnarodowe maksymalizuje zyski w kraju goszczącym. Posiadając przewagę komparatywną w zakresie technologii i technik zarządzania oraz doświadczenie w międzynarodowej działalności marketingowej, wykazuje ono wyższą skłonność do eksportu, niż firmy lokalne. Inne podejście [Hymer, 1960] wskazuje na dążenie do maksymalizacji zysków w ramach całej korporacji a nie poszczególnych filii. W obu przypadkach, korporacje transnarodowe przenoszące, zgodnie z teorią cyklu życia produktu, produkcję wystandaryzowanych produktów do krajów rozwijających się, mają istotny udział w eksporcie tych krajów. Z reguły, większość produkcji korporacji transnarodowych narodowych przeznaczana jest na eksport, a nie na rynki lokalne. Przedsiębiorstwa transnarodowe eksportują więcej niż firmy lokalne, co wynika z posiadanego przez nie doświadczenia w zakresie marketingu oraz lepszego dostępu do informacji i kanałów dystrybucji. Specyficzna dla tego typu przedsiębiorstw przewaga własnościowa jest tym większa, im większe są bariery związane z marketingiem produktu i im bardziej odległe i złożone są rynki eksportowe. Wyniki badań empirycznych nie są jednoznaczne. [Cohen, 1975] pokazał, że stopa eksportu² firm zagranicz-

² Udział eksportu w produkcji.

nych była wyższa od lokalnych w Korei Południowej, niższa w Singapurze i taka sama w Tajwanie. Analizy ekonomiczne bazujące na teorii przedsiębiorstwa określają firmę-eksportera jako dyskryminującego monopolistę. Im większa firma, tym więcej produkcji przeznaczonej jest na eksport. Dochodzi tu dodatkowo element niepewności i ryzyka związanego z podjęciem działań poza obszarem kraju macierzystego. Oznaczałoby to, że firmy zagraniczne, z reguły większe i/lub bardziej zdolne do ekspansji niż firmy lokalne, ryzykują mniej i dlatego wykazują większą skłonność do eksportu niż lokalni producenci. Przypuszczenia te znalazły swoje empiryczne potwierdzenie już we wczesnej analizie zależności między wielkością i eksportem kilkuset firm działających w Danii, Holandii i Izraelu [Hirsch, 1976]. Nawet jeśli zagraniczni inwestorzy nie wykazują większej skłonności do eksportu niż lokalni producenci, to sama ich obecność w kraju goszczącym prowadzi do wzrostu liczby eksportujących firm i tym samym wzrostu eksportu w skali całego kraju. Chyba że celem inwestycji jest odebranie rynków eksportowych, obsługiwanych wcześniej przez firmy krajowe i przejęcie w ten sposób kontroli nad obszarem ich działania. Takie niebezpieczeństwo istnieje np. w sytuacji, kiedy firma z udziałem kapitału zagranicznego posiada przewagę techniczną, dzięki której jej produkcja jest bardziej efektywna.

Inwestorzy zagraniczni mogą nie angażować się w proeksportowe dziedziny gospodarek krajów przyjmujących, jeśli ich celem jest wykorzystanie dużej chłonności lokalnego rynku. Duży rynek wewnętrzny, jak ma to miejsce w przypadku Polski, powoduje, że w swojej strategii inwestorzy zagraniczni mogą w niewielkim stopniu uwzględniać konieczność wzrostu eksportu, koncentrując się na zdobywaniu rynku wewnętrznego, który jest wystarczająco duży i chłonny, aby na nim sprzedawać. Wpływ BIZ na obroty handlowe krajów Europy Środkowej i Wschodniej jest przedmiotem wielu analiz. Na szczególną uwagę zasługują badania handlu wewnątrzgałęziowego. [Djankov i Hoekman, 1996] oraz [Naujoks i Schmidt, 1995], którzy badali zależność między reorientacją eksportu z krajów Europy Środkowej i Wschodniej a integracją ich gospodarek w sieć międzynarodowej produkcji³ doszli do jednakowych wniosków – jedyną zmienną wyjaśniającą wzrost handlu wewnątrzgałęziowego jest poziom BIZ. [Naujoks i Schmidt, 1995] zwrócili uwagę na rosnący udział przerobu uszlachetniającego w handlu wewnątrzgałęziowym. W krajach transformacji systemowej handel wewnątrzgałęziowy oznacza przede wszystkim handel wewnątrz korporacyjny (*intra-firm trade*)⁴. Na handel wewnątrzfirmowy składa się zarówno tradycyjna sieć dostawców korporacji transnarodowej, jak i podwykonawstwo firm z Europy Środkowej i Wschodniej. Według autorów obie formy kooperacji: BIZ i przerób uszlachetniający prowadzą do degradacji pozycji handlowej badanych krajów lub w najlepszym przypadku

³ Handel wewnątrzgałęziowy postrzegany jest jako symbol integracji, podczas gdy eksport surowców, energii i słabo przetworzonych produktów oznacza słabszą pozycję kraju w handlu międzynarodowym.

⁴ Handel między ekonomicznie zależnymi, ale prawnie odrębnymi firmami.

sprowadzają ich rolę do prostych poddostawców lub montażowni. Zachowanie inwestorów wywołujące niekorzystne skutki dla kraju goszczącego jest typowe dla projektów skierowanych na wykorzystanie niższych kosztów produkcji, a niezorientowanych na dostęp do rynków.

Wpływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich na wymianę handlową polskiego przemysłu przetwórczego – analiza empiryczna

Badania bazują na niepublikowanych danych GUS dotyczących przemysłu i handlu⁵, obejmujących sektor przemysłu przetwórczego w podziale na 3-cyfrowe grupy Europejskiej Klasyfikacji Działalności w przekroju własnościowym. Za dodatkowe źródło informacji posłużyła baza handlu wewnętrznego i zewnętrznego Unii Europejskiej COMEXT za lata 1989-2001. W celu uchwycenia zmian realnych dokonano przeliczenia wartości nominalnych na wartości realne według cen stałych z 1993 roku. Jako przelicznika użyto wskaźnika cen produkcji sprzedanej w podziale na 2-cyfrowe EKD.

Analiza podzielona została na trzy części. W pierwszej zbadano udział firm z kapitałem zagranicznym w handlu przemysłu przetwórczego ogółem, celem pokazania ich intensywności oraz specjalizacji eksportowej i importowej. Analizie poddany został również charakter wzajemnych relacji między BIZ a handlem zagranicznym. W drugiej części podjęto próbę określenia wpływu BIZ na zmianę struktury przewag komparatywnych w handlu z Unią Europejską – podstawowym partnerem handlowym Polski. Część trzecia poświęcona została analizie struktury gałęziowej handlu firm z udziałem kapitału zagranicznego na tle przedsiębiorstw przetwórczych ogółem. W badaniu wykorzystano współczesne klasyfikacje działalności produkcyjnej, przyjmujące za kryterium podziału takie wskaźniki, jak: intensywność wykorzystania czynników produkcji, stopień zaawansowania technologicznego sektorów, poziom kwalifikacji pracowników oraz intensywność nakładów materialnych i niematerialnych.

Rola kapitału zagranicznego w wymianie handlowej polskiego przemysłu przetwórczego w latach 1995-2002

W Polsce, podobnie jak w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej, istnieje wyraźna relacja między typem BIZ a postępowaniem w procesie transfor-

⁵ Dane dla przemysłu pochodzą ze sprawozdań finansowych F-01 i F-02 i dotyczą przedsiębiorstw zatrudniających min. 50 osób. Baza danych handlowych sporządzona została na podstawie dokumentów SAD dostarczonych w latach 1995, 1997, 2000 i 2002 przez przedsiębiorstwa, które złożyły dokumenty F-01 i F-02. Konieczne jest przyjęcie założenia pewnego marginesu błędu, wynikającego z faktu, że dokumenty SAD zawierają informacje nt. całego eksportu, w tym również tych produktów, które nie stanowią produkcji krajowej. Za firmy z udziałem kapitału zagranicznego uznano firmy, w których w strukturze własności kapitału przeważa własność zagraniczna. Odniesienie analizy do roku 1993 wynika z faktu, że był on pierwszym rokiem, w którym zaobserwowano istotny napływ kapitału zagranicznego do polskiego przemysłu przetwórczego.

macji. W gospodarkach zaawansowanych w przemianach systemowo-gospodarczych dominują jednostki będące w całości własnością kapitału obcego, w znacznej części nastawione na eksport, podczas gdy w krajach opóźnionych w transformacji formą najczęściej wybieraną przez inwestorów zagranicznych jest dystrybucja, lokalne dostawy lub tworzenie *joint-ventures*.

Wyniki analiz BIZ przeprowadzonych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 90. wskazują na następujące tendencje w ich napływie:

- przewagę inwestycji zorientowanych na pozyskanie rynków zbytu; koszty czynników wytwórczych mają mniejsze znaczenie dla inwestorów zagranicznych [Lankes, Venables, 1996]; niższe koszty produkcji są przyczyną napływu BIZ, ale tylko wtedy, gdy połączone są z atrakcyjnością rynku kraju przyjmującego [Meyer, 1998]; postęp w reformach stanowi motywację dla zagranicznych inwestorów do rozpoczęcia działalności produkcyjnej na terenie kraju przyjmującego, w przypadku opóźnień w reformach główną formą pozostaje dystrybucja;
- napływ inwestycji horyzontalnych do krajów Europy Centralnej następuje relatywnie wcześniej w porównaniu z inwestycjami wertykalnymi (zorientowanymi na eksport), które bardziej niż inwestycje horyzontalne zależą od postępów kraju w transformacji⁶ i integracji gospodarki z siecią międzynarodowej produkcji. W krajach zaawansowanych w przemianach gospodarczo-społecznych istnieje większe prawdopodobieństwo na wystąpienie BIZ skierowanych na eksport, zintegrowanych z międzynarodową produkcją firmy macierzystej i będących w całości własnością kapitału obcego [Meyer, 1998];
- napływ BIZ następuje przede wszystkim do relatywnie stabilnych i perspektywicznych branż [Hunya, 1997].

Generalnie, w aktywności kapitału zagranicznego na terenie kraju przechodzącego transformację systemową, można wyróżnić trzy etapy. W pierwszym z nich zamiarem zagranicznych inwestorów jest zdobycie udziałów w rynku kraju goszczącego lub czerpanie korzyści z taniej lokalizacji produkcji. W tej fazie działalność inwestorów skoncentrowana jest na lokalnym rynku i ograniczona do dystrybucji, czynności montażowych lub produkcji w branżach generujących niską wartość dodaną. Z jednej strony inwestorzy czerpią korzyści z wyprzedzenia czasowego w stosunku do innych, przyszłych inwestorów, z drugiej strony muszą liczyć się z ryzykiem podejmowania działalności w krajach transformacji systemowej. Na tym etapie kapitałochłonność i zaawansowanie technologiczne BIZ są z reguły relatywnie niskie. Drugi etap oznacza poprawę warunków działalności inwestorów zagranicznych związaną z postępowaniem w transformacji. Głównym motywem BIZ stają się różnice w kosz-

⁶ Najczęściej stosowanymi wskaźnikami służącymi pomiarowi postępów kraju w procesie transformacji są wskaźniki transformacji opracowane przez Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, które dotyczą: roli sektora prywatnego w gospodarce, postępów w prywatyzacji i restrukturyzacji przedsiębiorstw, polityki handlowej, kursu walutowego i konkurencji, reformy systemu bankowego, stóp procentowych i rynku papierów wartościowych.

tach produkcji, wyposażenie w odpowiednio wykwalifikowaną siłę roboczą oraz możliwość bezpośredniej, już nie poprzez eksport, obsługi lokalnego rynku. Inwestorzy tworzą filie, kapitałochłonność i zaawansowanie technologiczne BIZ wzrasta, co generuje popyt na zróżnicowaną, pod względem kwalifikacji, siłę roboczą. Zwiększa się horyzont czasowy BIZ. W trzecim etapie⁷, kraje Europy Środkowej i Wschodniej traktowane są przez inwestorów zagranicznych jako tzw. platformy eksportowe dla pracochłonnych branż przeniesionych z kraju pochodzenia kapitału. Napływ zagranicznej technologii, inwestycje w podnoszenie kwalifikacji pracowników, współpraca z firmami krajowymi oraz lepszy dostęp do światowych kanałów dystrybucji prowadzą łącznie do wzrostu wydajności produkcji przemysłowej.

W Polsce korporacje transnarodowe poszukują inwestycji w tych gałęziach, w których występuje relatywna obfitość tanich surowców naturalnych i taniego czynnika pracy – jest to poza przemysłem samochodowym, przede wszystkim produkcja wyrobów spożywczych, chemikaliów, drewna, wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych, mebli i wyrobów z gumy. Struktura napływu BIZ przypomina analogiczną w Argentynie i Chile w latach 70. Razem inwestycje w wymienione przemysły przekraczają 80% ogółu inwestycji dokonanych w polskim przemyśle przetwórczym. Duże zainteresowanie kapitału obcego produkcją wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych jest zjawiskiem typowym dla większości krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Wyniki analizy podstawowych parametrów aktywności kapitału zagranicznego na tle ogółu przedsiębiorstw działających w Polsce wskazują na firmy z udziałem kapitału zagranicznego jako najbardziej dynamiczny zarówno pod względem produkcji, majątku, jak i wymiany handlowej, element sektora przemysłu przetwórczego (por. tablica 1). W okresie 1995-2002 eksport polskiego przemysłu przetwórczego zanotował ponad trzykrotny wzrost. Przyczyniły się do tego firmy z kapitałem zagranicznym, których wielkość eksportu w roku 2002 była ponad 6 razy wyższa niż w roku wyjściowym. W badanych okresach dynamika eksportu w firmach z udziałem kapitału zagranicznego, podobnie jak w firmach krajowych, przekraczała dynamikę importu. Wyjątkiem były lata 1995 i 1997, w których eksport obu form własności rósł wolniej niż import. W przypadku przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego dynamika eksportu kształtowała się na poziomie przekraczającym 190%, a importu na poziomie 230%. W tym samym czasie przedsiębiorstwa ogółem zanotowały 37% wzrost eksportu i 60% wzrost importu. Gałęzie, w których dynamika eksportu i importu w podmiotach z kapitałem zagranicznym była największa przedstawia tablica 2. Wynika z niej, że największy wzrost eksportu dotyczył głównie branż pracochłonnych, o mniejszej bądź większej intensywności wykorzystania kapitału fizycznego i nie wymagających wysoko wykwalifikowanych pracowników⁸. Podobna sytuacja wystąpiła w przypadku gałęzi o najwyższym tempie wzrostu importu w firmach z udziałem kapitału zagra-

⁷ Może przebiegać równoległe do drugiego etapu.

⁸ Objasnienia do zastosowanej taksonomii zamieszczone zostały w aneksie.

Tablica 1

Dynamika produkcji, majątku, eksportu i importu w polskim przemyśle przetwórczym w latach 1995-2002 (zmiany okresowe, %)

dynamika zmian	1995-1997	1997-2000	2000-2002	średnia zmian 1995-2002	1995-2002, 1995=100
produkcja ogółem	128	132	99	120	168
produkcja firm z udziałem kapitału zagranicznego	245	136	268	216	895
majątek ogółem	120	148	108	125	192
majątek firm z udziałem kapitału zagranicznego	198	166	331	232	1088
eksport ogółem	137	183	129	150	325
eksport firm z udziałem kapitału zagranicznego	193	227	139	186	607
import ogółem	160	145	109	138	252
import firm z udziałem kapitału zagranicznego	230	167	115	171	444

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tablica 2

Gałęzie o najwyższym tempie wzrostu eksportu i importu w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w latach 1995-2002, 1995=100 (%)

15 gałęzi, w których tempo wzrostu eksportu w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w latach 1995-2002 było największe, 1995=100	15 gałęzi, w których tempo wzrostu importu w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w latach 1995-2002 było największe, 1995=100
313 produkcja izolowanych drutów i przewodów	173 wykańczanie materiałów włókienniczych
157 produkcja pasz dla zwierząt	300 produkcja maszyn biurowych i komputerów
263 produkcja płytek ceramicznych	331 produkcja sprzętu medycznego i chirurgicznego oraz przyrządów ortopedycznych
221 działalność wydawnicza	313 produkcja izolowanych drutów i przewodów
262 produkcja wyrobów ceramicznych	321 produkcja diod, lamp i innych elementów elektronicznych
314 produkcja akumulatorów i baterii	343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych i ich silników
343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych i ich silników	300 produkcja maszyn biurowych i komputerów
300 produkcja maszyn biurowych i komputerów	251 produkcja wyrobów z gumy
251 produkcja wyrobów z gumy	244 produkcja środków farmaceutycznych
268 produkcja wyrobów z pozostałych wyrobów niemetalicznych	282 produkcja cystern, pojemników metalowych i zbiorników
297 produkcja sprzętu gospodarstwa domowego	351 budowa i naprawy statków i łodzi
351 budowa i naprawy statków i łodzi	272 produkcja rur
332 produkcja instrumentów i przyrządów pomiarowych	297 produkcja sprzętu gospodarstwa domowego
173 wykańczanie materiałów włókienniczych	312 produkcja aparatury rozdzielczej i kontrolnej energii elektrycznej
282 produkcja cystern, pojemników metalowych i zbiorników	316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego
	172 tkanie materiałów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

nicznego. Wykańczanie materiałów włókienniczych, produkcja wyrobów z gumy, produkcja sprzętu gospodarstwa domowego, produkcja maszyn biurowych i komputerów, produkcja izolowanych drutów i przewodów, produkcja części

i akcesoriów do pojazdów mechanicznych oraz budowa i naprawy statków i łodzi były gałęziami, w których firmy z kapitałem zagranicznym zanotowały w badanym okresie równocześnie najwyższą dynamikę eksportu i importu. Może to świadczyć o wyborze wspomnianych gałęzi na „platformy eksportowe” dla pracochłonnych branż przenoszonych z kraju pochodzenia kapitału zagranicznego, w których produkcji istotną rolę odgrywa importowany nakład.

Tablica 3

Udział podmiotów z kapitałem zagranicznym w produkcji, majątku, eksporcie i imporcie polskiego przemysłu przetwórczego w latach 1995-2002 (%)

udział firm z udziałem kapitału zagranicznego w:	1995	1997	2000	2002
produkcji ogółem	7,06	13,49	13,94	37,70
majątku ogółem	7,20	11,87	13,28	40,73
eksporcie ogółem*	33,48	47,02	58,37	62,64
importcie ogółem*	35,29	50,87	58,78	62,23

* według danych ze sprawozdań finansowych F-01, w których eksport stanowi część produkcji na firmy z udziałem kapitału zagranicznego przypadło odpowiednio: 10,67%, 21,02%, 26,04% i 62,3% eksportu przemysłu przetwórczego ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W roku 2002 największy udział firm z kapitałem zagranicznym odnotowano w produkcji następujących branż: produkcji odbiorników radiowych i telewizyjnych (EKD 323) – 98%, produkcji pojazdów mechanicznych (EKD 341) – 97%, produkcji mydeł i detergentów (EKD 245) – 87%, produkcji wyrobów z gumy (EKD 251) – 85%, produkcji sprzętu oświetleniowego (EKD 315) – 84%, produkcji części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych (EKD 343) – 82% oraz produkcji akumulatorów i baterii (EKD 314) – 81%. Na wymienione branże przypadło ponad 36% skumulowanej wartości BIZ w 2002 roku. Średni udział BIZ w produkcji i majątku przemysłu przetwórczego ogółem kształtował się w omawianym okresie na zbliżonym poziomie i w roku 2002 wyniósł niecałe 38% w przypadku produkcji i niemal 41% w majątku. Największy wzrost obu wskaźników zanotowano w latach 2000-2002. Udział podmiotów z kapitałem zagranicznym w eksporcie i imporcie polskiego przemysłu przetwórczego w całym badanym okresie przekraczał ich udział w majątku i produkcji. W 2002 roku ponad 60% polskiego eksportu i importu przypadało na firmy z udziałem kapitału zagranicznego⁹ (por. tablica 3). Największy udział BIZ w eksporcie branży odnotowano w produkcji: pojazdów mechanicznych, odbiorników telewizyjnych i radiowych oraz mydeł, detergentów i kosmety-

⁹ Bardzo wysoki udział podmiotów z kapitałem zagranicznym w wymianie handlowej, a zwłaszcza eksporcie polskiego przemysłu przetwórczego, wynika z zastosowanej przez GUS metodologii zbierania danych (SAD). W przypadku udziału zagranicznej formy własności w eksporcie obliczonego na podstawie sprawozdań finansowych F-01 wskaźnik ten jest znacznie niższy.

ków. Były to jednocześnie branże o największym udziale BIZ w imporcie (por. tablice 4 i 5)

Tablica 4

Galęzie o największym udziale firm z kapitałem zagranicznym w wartości eksportu branży ogółem w latach 1995-2002 (%)

Galęzie o największym udziale firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie branży ogółem (średni udział w latach 1995-2002 w %)	
341 produkcja pojazdów mechanicznych	95,7
323 produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych	94,4
245 produkcja mydeł i detergentów, wyrobów kosmetycznych i toaletowych	93,0
211 produkcja masy celulozowej, papieru i tektury	89,3
264 produkcja cegły, dachówki i pozostałych ceramicznych materiałów budowlanych	88,2
183 produkcja wyrobów ze skór futerkowych	87,6
315 produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych	85,7
222 poligrafia i działalność usługowa związana z poligrafią	83,9
354 produkcja motocykli i rowerów	81,9
314 produkcja akumulatorów i baterii	81,8
160 produkcja wyrobów tytoniowych	80,0
251 produkcja wyrobów z gumy	76,1
316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego	76,0
212 produkcja wyrobów z papieru i tektury	73,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tablica 5

Galęzie o największym udziale firm z kapitałem zagranicznym w wartości importu branży ogółem w latach 1995-2002 (%)

Galęzie o największym udziale firm z kapitałem zagranicznym w imporcie branży ogółem (średni udział w latach 1995-2002 w %)	
341 produkcja pojazdów mechanicznych	94,9
245 produkcja mydeł i detergentów, wyrobów kosmetycznych i toaletowych	91,9
323 produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych	91,7
314 produkcja akumulatorów i baterii	90,8
183 produkcja wyrobów ze skór futerkowych	87,7
211 produkcja masy celulozowej, papieru i tektury	87,3
315 produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych	86,3
157 produkcja gotowych pasz dla zwierząt	79,2
343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych	75,4
251 produkcja wyrobów z gumy	75,3
322 produkcja nadajników telewizyjnych radiowych oraz aparatów dla telefonii przewodowej	75,3
275 odlewnictwo metali	75,2
311 produkcja silników elektrycznych, generatorów i transformatorów	75,0
316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego	74,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Udział firm z kapitałem zagranicznym w liczbie firm eksportujących ogółem wzrósł w latach 1995-2002 z prawie 13,5% do ponad 24% i był wyższy od ich udziału w firmach produkujących ogółem, który w 2002 roku wyniósł

18%. W badanym okresie liczba eksportujących firm z udziałem kapitału zagranicznego wzrosła ponad dwukrotnie, podczas gdy firmy ogółem zanotowały tylko niemal 26% wzrost. Liczba eksportujących firm z kapitałem zagranicznym wzrosła w ostatnim okresie tj. w latach 2000-2002 zaledwie o 6%, w tym samym czasie liczba firm eksportujących ogółem zanotowała 3% spadek. Wzrost liczby eksportujących firm zagranicznych nie był w stanie zrekomensować jej spadku w firmach krajowych. Gałęzie o największej liczbie eksportujących i importujących firm z udziałem kapitału zagranicznego w 2002 roku prezentuje tablica 6. Na gałęzie te przypadła prawie połowa wszystkich eksportujących i importujących firm z udziałem kapitału zagranicznego. Ich udział w liczbie przedsiębiorstw eksportujących ogółem stanowił niecałe 12%, a w przypadku firm importujących 11%.

Tablica 6

Gałęzie o największej liczbie eksportujących i importujących firm z udziałem kapitału zagranicznego w 2002 roku

EKD	liczba eksportujących firm z udziałem kapitału zagranicznego	liczba importujących firm z udziałem kapitału zagranicznego
182 produkcja odzieży innej niż skórzana i dodatków do odzieży	91	92
252 produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych	85	86
361 produkcja mebli	84	85
343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych i ich silników	62	63
158 produkcja pozostałych artykułów spożywczych	42	50
153 przetwórstwo owoców i warzyw	39	41
287 produkcja pozostałych metalowych wyrobów gotowych	34	34
212 produkcja wyrobów z papieru i tektury	32	34
281 produkcja metalowych elementów konstrukcyjnych	30	32
295 produkcja maszyn specjalnego przeznaczenia	30	32
261 produkcja szkła i wyrobów szklanych	27	27
159 produkcja napojów	22	25

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Handel firm z udziałem kapitału zagranicznego koncentruje się niezmiennie, począwszy od roku 1995, w przemyśle samochodowym, na który w 2002 roku przypadło prawie 30% eksportu i importu BIZ (por. tablica 7). Dominacja branży samochodowej w wymianie handlowej przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym wykazuje tendencję wzrostową.

Tablica 7

Gałęzie o największym udziale w strukturze eksportu i importu firm z kapitałem zagranicznym w latach 1995 i 2000 (%)

Gałęzie o najwyższym udziale w strukturze eksportu firm zagranicznych w 1995 roku		Gałęzie o najwyższym udziale w strukturze eksportu firm zagranicznych w 2002 roku	
341 produkcja pojazdów mechanicznych	20,0	341 produkcja pojazdów mechanicznych	21,4
182 produkcja odzieży innej niż skórzana i dodatków do odzieży	15,8	323 produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych	9,2
361 produkcja mebli	10,0	343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych	8,2
323 produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych	6,8	361 produkcja mebli	6,8
211 produkcja masy celulozowej, papieru i tektury	4,0	251 produkcja wyrobów z gumy	4,1
291 produkcja urządzeń wytwarzających i wykorzystujących energię mechaniczną	3,1	245 produkcja mydeł i detergentów	3,2
315 produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych	2,5	182 produkcja odzieży innej niż skórzana i dodatków do odzieży	3,2
158 produkcja pozostałych artykułów spożywczych	2,4	211 produkcja masy celulozowej, papieru i tektury	3,1
193 produkcja obuwia	2,1	316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego	3,0
153 przetwórstwo owoców i warzyw	1,7	315 produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych	2,3
174 produkcja gotowych artykułów włókienniczych	1,7	252 produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych	2,1
202 produkcja arkuszy fornirowych i sklejek	1,6	300 produkcja maszyn biurowych i komputerów	2,0
265 produkcja cementu, wapna i gipsu	1,5	291 produkcja urządzeń wytwarzających i wykorzystujących energię mechaniczną	1,7
245 produkcja mydeł i detergentów	1,4	313 produkcja izolowanych drutów i przewodów	1,6
287 produkcja metalowych wyrobów gotowych	1,4	153 przetwórstwo owoców i warzyw	1,4
Gałęzie o najwyższym udziale w strukturze importu firm zagranicznych w 1995 roku		Gałęzie o najwyższym udziale w strukturze importu firm zagranicznych w 2002 roku	
341 produkcja pojazdów mechanicznych	19,7	341 produkcja pojazdów mechanicznych	20,8
182 produkcja odzieży innej niż skórzana i dodatków do odzieży	10,6	343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych	7,9
323 produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych	5,8	323 produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych	7,6
158 produkcja pozostałych artykułów spożywczych	5,7	245 produkcja mydeł i detergentów	4,9
361 produkcja mebli	4,3	252 produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych	3,8
159 produkcja napojów	3,4	361 produkcja mebli	3,4
245 produkcja mydeł i detergentów	3,4	251 produkcja wyrobów z gumy	2,9
291 produkcja urządzeń wytwarzających i wykorzystujących energię mechaniczną	3,1	182 produkcja odzieży innej niż skórzana i dodatków do odzieży	2,6
322 produkcja nadajników telewizyjnych i radiowych	3,0	316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego	2,4

Gałęzie o najwyższym udziale w strukturze importu firm zagranicznych w 1995 roku		Gałęzie o najwyższym udziale w strukturze importu firm zagranicznych w 2002 roku	
211 produkcja masy celulozowej, papieru i tektury	2,9	244 produkcja środków farmaceutycznych	2,3
252 produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych	2,8	300 produkcja maszyn biurowych i komputerów	2,2
315 produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych	2,6	158 produkcja pozostałych artykułów spożywczych	2,0
261 produkcja szkła i wyrobów szklanych	1,8	322 produkcja nadajników telewizyjnych i radiowych	2,0
343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych	1,7	157 produkcja gotowych pasz dla zwierząt	1,8
157 produkcja gotowych pasz dla zwierząt	1,5	287 produkcja pozostałych metalowych wyrobów gotowych	1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W 1995 roku firmy z udziałem kapitału zagranicznego zanotowały ujemny bilans handlowy w 44 spośród 85 analizowanych gałęzi. Na koniec badanego okresu sytuacja uległa poprawie: w 2002 roku liczba gałęzi o przewadze eksportu nad importem wzrosła do 65, co stanowiło prawie 70% wszystkich 93 badanych gałęzi. Zestawienie gałęzi, w których BIZ okazały się najbardziej proeksportowe w roku 1995 i 2002 zawiera tablica 8. W roku 1995 były to głównie branże pracochłonne o wysokiej intensywności kapitału fizycznego, niskich i średnio niskich technologii, zatrudniające pracowników o niskich lub średnich kwalifikacjach. Jediną gałęzią wykorzystującą pracowników wysoko wykwalifikowanych była produkcja maszyn specjalnego przeznaczenia – EKD 295. Analiza proeksportowych BIZ w 2002 roku wskazuje nadal na ich dominację w gałęziach pracochłonnych intensywnie wykorzystujących kapitał fizyczny. Inwestycje zagraniczne zorientowane na rynek wewnętrzny koncentrowały się w całym omawianym okresie w branżach, w których majątek kapitału zagranicznego i jego udział w produkcji branży ogółem był największy (por. tablica 8). Należały do nich: produkcja artykułów spożywczych (EKD 157, 158 i 159), produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych (EKD 245), produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych (EKD 252) oraz produkcja celulozowo-papiernicza (EKD 212). Zmiana charakteru BIZ z prorynkowego na proeksportowy w produkcji samochodów oraz ich części i akcesoriów wynika z wysokiej dynamiki eksportu podmiotów z kapitałem zagranicznym we wspomnianych branżach połączonej ze spadkiem, począwszy od 2000 roku, dynamiki ich importu. Może to wynikać ze spadku importu o charakterze inwestycyjnym w obu branżach.

Tablica 8

**Gałęzie o największej nadwyżce i najwyższym deficycie handlowym firm
z udziałem kapitału zagranicznego w latach 1995 i 2002**

15 gałęzi o największym dodatnim bilansie handlowym zanotowanym w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w 1995 roku	15 gałęzi o największym dodatnim bilansie handlowym zanotowanym w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w 2002 roku
361 produkcja mebli 182 produkcja odzieży i dodatków do odzieży 265 produkcja cementu, wapna i gipsu 153 przetwórstwo owoców i warzyw 275 odlewnictwo metali 211 produkcja masy celulozowej, papieru i tektury 201 cięcie i heblowanie drewna 295 produkcja pozostałych maszyn specjalnego przeznaczenia 281 produkcja metalowych elementów konstrukcyjnych 203 produkcja drewnianych elementów konstrukcyjnych 316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego 193 produkcja obuwia 287 produkcja pozostałych metalowych wyrobów gotowych 152 przetwarzanie i konserwowanie ryb 174 produkcja gotowych artykułów włókienniczych, z wyjątkiem odzieży	361 produkcja mebli 341 produkcja pojazdów mechanicznych 323 produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych 211 produkcja masy celulozowej, papieru i tektury 251 produkcja wyrobów z gumy 343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych i ich silników 315 produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych 182 produkcja odzieży i dodatków do odzieży 316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego 291 produkcja urządzeń wytwarzających i wykorzystujących energię mechaniczną 153 przetwórstwo owoców i warzyw 202 produkcja fornirow, płyt laminowanych i wiórowych 275 odlewnictwo metali 281 produkcja metalowych elementów konstrukcyjnych 312 produkcja aparatury rozdzielczej i kontrolnej energii elektrycznej
15 gałęzi o największym deficycie handlowym zanotowanym w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w 1995 roku	15 gałęzi o największym deficycie handlowym zanotowanym w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w 2002 roku
158 produkcja pozostałych artykułów spożywczych 159 produkcja napojów 322 produkcja nadajników telewizyjnych i radiowych 341 produkcja pojazdów mechanicznych 245 produkcja mydeł i detergentów 252 produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych 157 produkcja gotowych pasz dla zwierząt 154 przetwórstwo olejów i tłuszczów 241 produkcja podstawowych chemikaliów 343 produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych 261 produkcja szkła i wyrobów szklanych 221 działalność wydawnicza 212 produkcja wyrobów z papieru i tektury 242 produkcja pestycydów i pozostałych środków chemicznych 268 produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	244 produkcja środków farmaceutycznych 322 produkcja nadajników telewizyjnych i radiowych 252 produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych 245 produkcja mydeł i detergentów 157 produkcja gotowych pasz dla zwierząt 158 produkcja pozostałych artykułów spożywczych 160 produkcja wyrobów tytoniowych 159 produkcja napojów 331 produkcja sprzętu medycznego i chirurgicznego 212 produkcja wyrobów z papieru i tektury 297 produkcja sprzętu gospodarstwa domowego 287 produkcja pozostałych metalowych wyrobów gotowych 172 tkanie materiałów 286 produkcja wyrobów nożowniczych i narzędzi ręcznych 332 produkcja instrumentów i przyrządów pomiarowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Branżami, które w badanym okresie zanotowały spadek importu ogółem przy jednoczesnym napływie BIZ były: produkcja i przetwórstwo mięsa i produktów mięsnych, przetwórstwo olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, produkcja napojów, produkcja wyrobów tytoniowych oraz zagospodarowanie metalowych odpadów i złomu¹⁰. Opisana zależność może świadczyć o substytucji importu przez BIZ w gałęziach bazujących na przetwórstwie lokalnych surowców, intensywnie wykorzystujących marketing (WIFO I, aneks), w zakresie którego zagraniczni inwestorzy posiadają znacznie większe doświadczenie niż lokalni producenci. Jedyną gałęzią, której w latach 1995-2002 spadkowi importu towarzyszył spadek BIZ, była produkcja odzieży innej niż skórzana i dodatków do odzieży, co może oznaczać z jednej strony odzyskanie przez lokalnych producentów konkurencyjności w zakresie produkcji tych wyrobów, z drugiej wycofywanie przerobu uszlachetniającego z Polski. W pozostałych gałęziach wzrost importu następował przy jednoczesnym wzroście BIZ, co może świadczyć o komplementarności obu form transakcji międzynarodowych. Dynamika wzrostu importu ogółem była mniejsza niż dynamika wzrostu majątku firm z udziałem kapitału zagranicznego. Do gałęzi o największej dynamice importu i BIZ należały: cięcie i heblowanie drewna (EKD 201), produkcja wyrobów z papieru i tektury (EKD 212), produkcja mydeł, detergentów i wyrobów kosmetycznych (EKD 245), produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych (EKD 252), produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych (EKD 353), produkcja części i akcesoriów do pojazdów mechanicznych i ich silników (EKD 343) i produkcja metalowych elementów konstrukcyjnych (EKD 281).

Import firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce ma w przeważającej części charakter inwestycyjny i zaopatrzeniowy, a nie konsumpcyjny i średnio po około trzech latach od dokonania inwestycji zaczyna spadać. Potwierdza to¹¹ przeprowadzona analiza. Średni indeks pokrycia¹² w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w latach 1995-2002 wyniósł 0,94¹³, co oznacza, że fir-

¹⁰ Spadek importu ogółem, przy jednoczesnym braku danych nt. majątku firm z udziałem kapitału zagranicznego, nastąpił ponadto w: produkcji materiałów włókienniczych (EKD 176), garbowaniu i wyprawianiu skór (EKD 191), produkcji pestycydów i innych środków chemicznych (EKD 242), wytwarzaniu produktów koksowania węgla (EKD 231), produkcji pozostałego sprzętu transportowego (EKD 355) i produkcji instrumentów muzycznych (EKD 363).

¹¹ Brak danych nt. okresu obecności zagranicznego inwestora w Polsce.

¹² Indeks ten skonstruowany jest jako stosunek wartości eksportu danej grupy produktowej „i” w okresie „t” do importu tej samej grupy w tym samym okresie: $IP_{i,t} = Ex_{i,t}/Imp_{i,t}$. Kształtowanie się indeksu powyżej jedności wskazuje na istnienie nadwyżki handlowej, którą można utożsamiać z występowaniem przewagi konkurencyjnej w zakresie danej grupy produktowej.

¹³ Ze względu na brak danych dla firm z udziałem kapitału zagranicznego analiza nie obejmuje następujących gałęzi EKD: 191 garbowanie i wyprawianie skór, 223 reprodukcja zapisanych nośników informacji, 233 wytwarzanie paliw jądrowych, 267 cięcie, formowanie i wykańczanie kamieni, 284 kucie, prasowanie, wylaczanie i walcowanie metali, metalurgia proszków, 296 produkcja broni i amunicji, 334 produkcja instrumentów optycznych i sprzętu fotograficznego, 335 produkcja zegarów i zegarków, 355 produkcja pozostałego sprzętu transportowego, 363 produkcja instrumentów muzycznych, 364 produkcja artykułów sportowych i 372 zagospodarowanie niemetalowych odpadów i wyrobów wybrakowanych.

my z kapitałem obcym, podobnie jak firmy krajowe, importowały więcej niż eksportowały. Rok 2002 był pierwszym¹⁴, w którym indeks pokrycia zarówno firm z udziałem kapitału zagranicznego, jak i firm przemysłowych ogółem przekroczył wartość 1, wyniósł on odpowiednio: dla firm z udziałem kapitału zagranicznego niecałe 1,19 i firm ogółem niemal 1,18. Branże, w których indeks pokrycia w podmiotach z kapitałem zagranicznym był najwyższy i najniższy prezentuje tablica 9.

Tablica 9

Branże o najwyższym i najniższym indeksie pokrycia firm z kapitałem zagranicznym w latach 1995-2002

Gałęzie, w których eksport firm z udziałem kapitału zagranicznego ponad dwukrotnie przekraczał ich import, średni indeks pokrycia w latach 1995-2002		Gałęzie, w których import firm z udziałem kapitału zagranicznego ponad dwukrotnie przekraczał ich eksport, średni indeks pokrycia w latach 1995-2002	
371 zagospodarowanie metalowych odpadów i złomu	15,69	252 produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych	0,49
231 wytwarzanie produktów koksowania węgla	8,76	263 produkcja płytek ceramicznych	0,45
173 wykańczanie materiałów włókienniczych	4,59	286 produkcja wyrobów nożowniczych	0,45
201 cięcie i heblowanie drewna, impregnacja drewna	4,46	160 produkcja wyrobów tytoniowych	0,44
205 produkcja pozostałych wyrobów z drewna	4,31	241 produkcja podstawowych chemikaliów	0,43
275 odlewnictwo metali	3,94	212 produkcja wyrobów z papieru i tektury	0,40
204 produkcja opakowań drewnianych	3,49	268 produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	0,37
265 produkcja cementu, wapna i gipsu	3,21	297 produkcja sprzętu gospodarstwa domowego	0,33
273 pozostała obróbka wstępna stali	2,28	322 produkcja nadajników telewizyjnych radiowych oraz aparatów dla telefonii przewodowej	0,23
351 budowa i naprawy statków i łodzi	2,24	157 produkcja gotowych pasz dla zwierząt	0,22
361 produkcja mebli	2,23	159 produkcja napojów	0,17
153 przetwórstwo owoców i warzyw	2,01	332 produkcja instrumentów i przyrządów pomiarowych	0,16
		244 produkcja środków farmaceutycznych, i chemikaliów medycznych	0,16
		243 produkcja farb i lakierów	0,13
		221 działalność wydawnicza	0,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

¹⁴ Analiza handlowa uwzględnia wybrane lata okresu 1995-2002. Są to lata 1995, 1997, 2000 i 2002. Nie ma więc całkowitej pewności co do faktu, że pierwszym rokiem, w którym indeks pokrycia importu eksportem przekroczył wartość 1 był rok 2001.

Wpływ firm z udziałem kapitału zagranicznego na strukturę przewag komparatywnych w handlu z Unią Europejską

W celu określenia charakteru specjalizacji eksportowej BIZ analizie poddano ich udział w eksporcie gałęzi przemysłu przetwórczego, charakteryzujących się przewagą komparatywną w handlu z Unią Europejską. Przyjęcie za punkt odniesienia handlu z UE wynika z dominującej pozycji krajów piętnastki w hierarchii polskich partnerów handlowych oraz bliskiej perspektywy członkostwa Polski w UE. W analizie wykorzystano skorygowany indeks ujawnionej przewagi komparatywnej CRCA¹⁵, który skonstruowany jest jako różnica udziałów danej grupy produktowej „i” w całkowitym eksporcie oraz imporcie produktów w okresie „t”.

$$CRCA_{i,t} = \frac{Exp_{i,t}}{\sum Ex_{i,t}} - \frac{Imp_{i,t}}{\sum Imp_{i,t}}$$

Wartość indeksu CRCA większa od 0 wskazuje na występowanie przewagi komparatywnej, niższa od 0 na jej brak.

Analiza skorygowanego indeksu ujawnionej przewagi komparatywnej CRCA w handlu z UE potwierdza istotny i rosnący udział firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie tych branż. Zestawienie branż przemysłu, które w roku 1995 i 2000¹⁶ zanotowały przewagę komparatywną, zawiera tabela V zamieszczona w aneksie. W eksporcie 23 spośród 41 gałęzi, które w roku 1995 wykazały przewagę komparatywną w handlu z Unią Europejską, udział firm z kapitałem zagranicznym przekraczał 20%. Najwyższy udział obcego kapitału w eksporcie branż o dodatnim CRCA odnotowała produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych – 78%, wyprawianie i produkcja wyrobów ze skór futerkowych – 77%, produkcja gotowych artykułów włókienniczych – 71,5%, produkcja cegły, dachówki i innych ceramicznych materiałów budowlanych – 62,6%, przetwarzanie i konserwowanie ryb i produktów rybołówstwa – 61,8%, produkcja fornirów, sklejek i płyt – 54,3% oraz produkcja opakowań drewnianych – 51,4%. Zaledwie w dwóch z wymienionych branż tj. produkcji sprzętu oświetleniowego oraz fornirów, sklejek i płyt firmy z udziałem kapitału zagranicznego zanotowały przewagę importu nad eksportem. Udział firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie wszystkich branż, które w roku 1995 wykazały przewagę komparatywną w handlu z UE kształtował się na poziomie niemal 25%, natomiast ich udział w imporcie tych branż przekraczał 30%. W handlu gałęzi o ujawnionych przewagach komparatywnych przedsię-

¹⁵ W analizie zrezygnowano z indeksu RCA (*Revealed Comparative Advantage*), którego wskazania mogą być obciążone błędem w sytuacji dużych zmian w zakresie bilansu handlowego.

¹⁶ Analiza CRCA dotyczy lat 1995-2000 i nie obejmuje roku 2002, ponieważ baza danych COMEXT, na podstawie której obliczono omawiany wskaźnik zawiera dane za okres 1989-2001. Z uwagi na wykorzystanie w badaniu bazy COMEXT w połączeniu z bazą handlu polskiego przemysłu przetwórczego GUS, zawierającą dane za lata 1995, 1997, 2000 i 2002, podjęto decyzję o wyborze wspomnianego okresu badawczego.

biorstwa z udziałem kapitału zagranicznego zanotowały w omawianym roku dodatni bilans handlowy.

W latach 1995-2000 przewagę komparatywną utraciło 9 gałęzi. Była to produkcja: artykułów mleczarskich, podstawowych chemikaliów, cegły, dachówki i pozostałych ceramicznych materiałów budowlanych, rur, maszyn dla rolnictwa i leśnictwa, diod i innych elementów elektronicznych, instrumentów muzycznych, statków powietrznych i kosmicznych¹⁷ oraz obróbka wstępna stali. Zyskały ją natomiast gałęzie, w których eksporcie, poza przetwórstwem i produkcją wyrobów mięsnych (EKD 151) oraz produkcją generatorów pary (EKD 283) dominowały firmy z udziałem kapitału zagranicznego. Należała do nich produkcja: silników elektrycznych, generatorów i transformatorów – prawie 83% udział w eksporcie, akumulatorów i baterii – 95%, odbiorników telewizyjnych i radiowych – 97%, pojazdów mechanicznych – 99,5%, lokomotyw kolejowych i tramwajowych – 64%, motocykli i rowerów – 69% oraz pozostała działalność produkcyjna – 59%. Wśród branż, które w 2000 roku dołączyły do gałęzi wykazujących przewagę komparatywną w handlu z UE w zaledwie dwóch tj. produkcji pojazdów mechanicznych oraz lokomotyw tramwajowych i kolejowych firmy z udziałem kapitału zagranicznego wykazały ujemny bilans handlowy. W 2000 roku już w 32 spośród 41 gałęzi, które charakteryzowały się przewagą komparatywną, udział firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie przekraczał 20%. Udział przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w eksporcie wszystkich branż, które w tym roku wykazały przewagę komparatywną w handlu z UE przekroczył 60% i odpowiadał ich udziałowi w imporcie tych branż. Podobnie jak w roku 1995, przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego odnotowały nadwyżkę bilansu handlowego w zakresie produktów o dodatnim CRCA.

Wyniki analizy wskazują na istotną i rosnącą rolę kapitału zagranicznego w produkcji i eksporcie gałęzi przemysłu przetwórczego wykazujących ujawnioną przewagę komparatywną w handlu z Unią Europejską. Ich obecność w przemyśle miała wpływ na zmianę przewag komparatywnych w latach 1995-2000. Zyskały ją przede wszystkim gałęzie pracochłonne, wymagające średnio wykwalifikowanych pracowników i wykorzystujące średnio wysokie technologie. BIZ nie doprowadziły jednak, poza wzrostem udziału grupy gałęzi wymagających średnich kwalifikacji i pracowników umysłowych (białe kołnierzyki), do istotnej zmiany struktury przewag komparatywnych Polski.

Zmiany strukturalne i specjalizacja handlowa BIZ

Przy analizie struktury handlu pod kątem jej konkurencyjności, warto posłużyć się dostępnymi klasyfikacjami gałęzi przemysłowych, uwzględniającymi takie kryteria podziału, jak: intensywność wykorzystania czynników produkcji,

¹⁷ Minimalny poziom dodatni CRCA w 1995 roku.

nakładów materialnych i niematerialnych, kwalifikacji oraz technologii¹⁸. Analizę struktury gałęziowej handlu w podziale na wykorzystane w analizie klasyfikacje działalności produkcyjnej przedstawia tablica 10. Wynika z niej, że najbardziej dynamiczny wzrost eksportu firm z kapitałem zagranicznym dotyczył kapitałochłonnych gałęzi wysokich technologii, zatrudniających pracowników o średnich kwalifikacjach. Porównanie dynamiki eksportu BIZ z udziałem wskazanych grup w eksporcie BIZ ogółem, świadczy o ich niewielkim, w porównaniu z gałęziami pracochłonnymi, zainteresowaniu najbardziej dynamicznymi eksportowymi grupami gałęzi. W strukturze eksportu polskiego przemysłu przetwórczego nadal dominują gałęzie pracochłonne (ponad 68% wartości polskiego eksportu w 2002 roku), wymagające średnich kwalifikacji i wykwalifikowanych pracowników fizycznych (prawie 36%), bazujące na wykorzystaniu średnio niskich lub niskich technologii (łącznie udział obu grup – prawie 58%). W przypadku firm z kapitałem zagranicznym struktura eksportu jest bardzo zbliżona do struktury eksportu ogółem. Udział gałęzi pracochłonnych w eksporcie firm z kapitałem zagranicznym przekraczał w badanym okresie 60%. Na gałęzi wymagające średnich kwalifikacji przypadło w 2002 roku ponad 70% eksportu BIZ, w tym na branży zatrudniające wykwalifikowanych pracowników fizycznych 43%. Pozytywnym aspektem związanym z obecnością kapitału zagranicznego w polskim przemyśle jest niewątpliwie wzrost udziału w strukturze ich eksportu gałęzi wysokich technologii (wzrost z 0,1% w 1995 roku do ponad 16% w 2002)¹⁹ i dominacja w 2002 roku gałęzi intensywnych technologicznie (36,2%).

Zróżnicowanie kryteriów podziału zastosowanych w omawianych klasyfikacjach pozwala na szczegółową analizę roli BIZ w eksporcie przemysłu przetwórczego ogółem. W 2002 roku najwyższy udział firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie przemysłu Polski odnotowano:

- I. wg klasyfikacji Neven'a – w gałęziach wysokich technologii (grupa 1) i intensywnie wykorzystujących zarówno kapitał fizyczny, jak i kapitał ludzki (grupa 5), które w strukturze eksportu BIZ i przemysłu ogółem odgrywają niewielką rolę;
- II. wg taksonomii WIFO I – w gałęziach intensywnych technologicznie (grupa 5), istotnych z punktu widzenia eksportu BIZ i eksportu przemysłu przetwórczego ogółem;
- III. wg taksonomii WIFO II – w branżach wymagających średnich kwalifikacji (grupy 2 i 3), stanowiących najważniejsze gałęzie eksportowe polskiego przemysłu;
- IV. wg klasyfikacji OECD – w gałęziach wysokich technologii, mających najmniejszy udział w eksporcie BIZ i przemysłu ogółem oraz gałęziach średnio wysokich technologii, dominujących w strukturze eksportu przemysłowego.

¹⁸ Klasyfikacje działalności produkcyjnej wykorzystane w analizie zostały zamieszczone w aneksie.

¹⁹ Wg klasyfikacji Neven'a.

Tablica 10
Zmiany struktury gałęziowej handlu w latach 1995-2002 z uwzględnieniem firm z udziałem kapitału zagranicznego według klasyfikacji Naven'a,
WIFO 1, WIFO 2 i OECD

grupa gałęzi	udział firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie grupy ogółem, %		dynamika eksportu w latach 1995-2002, 1995=100		dynamika importu w latach 1995-2002, 1995=100		udział grupy w eksporcie ogółem		udział grupy w eksporcie firm z kapitałem zagranicznym		
	1995	2002	z*	ogółem	z*	ogółem	1995	2002	1995	2002	
1	28,8	72,8	1036	409	598	324	11,1	14,0	0,1	16,2	
2	39,3	69,5	727	412	488	277	10,7	13,6	12,6	15,1	
3	27,0	38,8	293	204	241	200	41,5	26,1	33,4	16,1	
4	39,6	70,5	779	438	515	256	29,8	40,1	35,2	45,1	
5	45,7	77,0	494	293	308	222	6,7	6,0	9,1	7,4	
	Kryterium podziału: intensywność nakładów materiałnych i niematerialnych										
1	32,9	61,9	813	432	515	328	15,0	19,9	14,7	19,7	
2	28,7	42,1	333	226	274	227	42,4	29,6	36,3	19,9	
3	38,1	67,2	563	319	324	204	10,6	10,5	12,1	11,2	
4	14,5	51,9	995	278	716	177	18,3	15,7	7,9	13,0	
5	72,0	93,5	764	588	544	391	13,4	24,3	28,8	36,2	
	Kryterium podziału: poziom kwalifikacji pracowników										
1	14,1	32,5	683	296	653	354	14,3	13,1	6,0	6,8	
2	34,5	69,9	897	443	514	228	18,8	25,7	19,4	28,6	
3	50,6	75,4	695	467	554	443	24,9	35,8	37,6	43,1	
4	29,5	53,1	354	197	283	171	41,7	25,3	36,8	21,5	
	Kryterium podziału: poziom technologii										
1	59,2	88,6	972	649	677	407	4,4	8,9	7,9	12,6	
2	44,4	80,3	860	475	565	376	25,9	37,9	34,3	48,5	
3	13,0	34,1	859	327	659	234	26,6	26,8	10,3	14,6	
4	37,1	57,8	311	199	232	158	42,8	26,3	47,4	24,2	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

z* - firmy z udziałem kapitału zagranicznego

Wysoka dynamika eksportu BIZ w zakresie produktów zaawansowanych technologii i rosnący udział firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie tych branż może świadczyć o pozytywnych tendencjach w wymianie handlowej realizowanej przez te firmy. Jeśli utrzymają się one w przyszłości i będą dodatkowo wspierane aktywnością eksportową firm krajowych, mogą doprowadzić do korzystnych zmian struktury eksportu polskiego przemysłu przetwórczego.

W latach 1995-2002 dynamika importu BIZ, podobnie zresztą jak dynamika ich eksportu, była wyższa od średniej przemysłu ogółem w każdej z badanych grup gałęzi analizowanych klasyfikacji. Największe różnice dotyczyły gałęzi kapitałochłonnych, średnio niskich technologii, wymagających średnich kwalifikacji i pracowników umysłowych. Gałęziami, w których firmy z udziałem kapitału zagranicznego odnotowały jednocześnie najwyższą dynamikę eksportu i importu były, za wyjątkiem gałęzi kapitałochłonnych (grupa 4 wg WIFO I) i wysokich technologii (grupa 1 wg OECD), najważniejsze gałęzie eksportowe BIZ i przemysłu przetwórczego ogółem. Opisana tendencja może świadczyć o wysokiej „importochłonności” eksportu firm z udziałem kapitału zagranicznego.

Podsumowanie

Zagraniczne inwestycje w polskim przemyśle przetwórczym mają w większości gałęzi charakter komplementarny w stosunku do importu. Zagraniczni inwestorzy wykazują wyższą skłonność do eksportu i importu niż ich lokalni konkurenci. Znajduje to swój wyraz nie tylko w dynamice wzrostu obu wskaźników, ale również w dynamice wzrostu liczby handlujących firm. Obserwowany w latach 1995-2002 spadek ilości branż, w których firmy z udziałem kapitału zagranicznego wykazały ujemny bilans handlowy może świadczyć o stopniowej zmianie charakteru BIZ w kierunku wykorzystania polskiego przemysłu przetwórczego jako „platformy eksportowej” dla pracochłonnych branż przenoszonych z kraju pochodzenia kapitału.

Zainteresowanie eksportem branż pracochłonnych nie sprzyja, niestety, poprawie struktury eksportu polskiego przemysłu przetwórczego. Pomimo wysokiej dynamiki eksportu w kapitałochłonnych gałęziach wysokich technologii, zatrudniających pracowników o średnich kwalifikacjach, ich udział w eksporcie BIZ pozostaje nadal niewielki w porównaniu z branżami pracochłonnymi. Poza pewnymi wyjątkami, które potwierdza analiza ujawnionych przewag komparatywnych, BIZ petryfikują zastaną strukturę produkcji odpowiadającą potrzebom rynku wewnętrznego i zbliżoną do struktury innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Uzdrawienie gospodarki przechodzącej transformację systemową wymaga środków kapitałowych. Dla polskiego przemysłu istotne znaczenie ma nie tylko ilość, ale również jakość kapitału zagranicznego. Lokowanie ZIB w gałęziach pracochłonnych z pewnością nie sprzyja dostosowaniu polskiej gospodarki do struktur Unii Europejskiej.

Aneks

Tabela I

**Klasyfikacja gałęzi przemysłu przetwórczego wg Neven'a
(kryterium: intensywność czynników produkcji)**

grupy gałęzi według intensywności czynnika produkcji	trzycyfrowe gałęzie EKD*
1. gałęzie wysokich technologii	241-247, 300, 321-323, 353
2. gałęzie o intensywnym wykorzystaniu kapitału ludzkiego i mniejszej intensywności kapitału fizycznego	152, 154, 160, 266-268, 291, 292, 294, 295, 297, 311-316, 331-335, 355
3. gałęzie pracochłonne o mniejszej intensywności kapitału fizycznego	171, 177, 181-183, 191-193, 262, 272, 275, 281, 282, 293, 335, 342, 351, 352, 361, 363
4. gałęzie pracochłonne, intensywnie wykorzystujące kapitał fizyczny	151, 158, 172-176, 191, 201-205, 231, 232, 251, 252, 261, 263, 264, 271, 273, 274, 283-287, 341, 343, 354, 364-366
5. gałęzie intensywnie wykorzystujące zarówno kapitał fizyczny, jak i kapitał ludzki	153, 155-157, 159, 211, 212, 221-223, 265, 362

Źródło: [Neven, 1994]

Tabela II

**Klasyfikacja gałęzi przemysłu przetwórczego według taksonomii WIFO I; za kryterium podziału
przyjęto intensywność nakładów materialnych i niematerialnych**

grupy gałęzi wg intensywności nakładów materialnych i niematerialnych	trzycyfrowe gałęzie EKD
1. podstawowe gałęzie przemysłu	173,175-177, 212, 243, 251, 252, 261, 266, 268, 272, 287, 291-293, 295-297, 311, 313-315, 354, 355
2. gałęzie pracochłonne	172, 174, 181-183, 201, 202-205, 262, 264, 267, 275, 281, 283-285, 294, 316, 342, 351, 352, 361, 362
3. gałęzie intensywnie wykorzystujące marketing	151-160, 191-193, 221-223, 245, 282, 286, 335, 363-366
4. gałęzie kapitałochłonne	171, 211, 231, 232, 241, 247, 263, 265, 271, 273, 274, 343,
5. gałęzie intensywnie technologicznie	242, 244, 246, 300, 312, 321-323, 331-334, 341, 353

Źródło: [Peneder, 1999], [Zielińska-Głębocka, 2000]

Tabela III

Klasyfikacja gałęzi przemysłu według taksonomii WIFO II; za kryterium podziału przyjęto poziom kwalifikacji

grupy gałęzi według poziomu wymaganych kwalifikacji	trzycyfrowe gałęzie EKD
gałęzie wymagające wysokich kwalifikacji	244, 291-296, 300, 351, 353
gałęzie wymagające średnich kwalifikacji i pracowników umysłowych (<i>white collar</i> – białe kołnierzyki)	211, 212, 221-223, 231, 232, 241-243, 245-247, 297, 311-316, 321-323, 331-335
gałęzie wymagające średnich kwalifikacji i wykwalifikowanych pracowników fizycznych (<i>blue collar</i> – niebieskie kołnierzyki)	201-205, 281-287, 341-343, 352, 354, 355, 361
gałęzie wymagające niskich kwalifikacji	151-160, 171-177, 181-183, 191-193, 251, 252, 261-268, 271-275, 362-366

Źródło: [Peneder, 1999], [Zielińska-Głębocka, 2000]

Tabela IV

Klasyfikacja gałęzi przemysłu przetwórczego według intensywności nakładów technologicznych

grupy gałęzi według intensywności nakładów technologicznych	trzycyfrowe gałęzie EKD*
gałęzie wysokich technologii	244, 300, 321-323, 353
gałęzie średnio wysokich technologii	241-243, 245, 246, 291-297, 311-316, 331-335, 341-343, 352, 354, 355
gałęzie średnio niskich technologii	231-233, 247, 251, 252, 261-268, 271-275, 281-287, 351, 362-366
gałęzie niskich technologii	151-160, 171-193, 201-205, 211-223, 361

Źródło: [OECD, 1995]

Tabela V

CRCA Polski w handlu z Unią Europejską w 1995 roku i 2000 roku

CRCA 1995	CRCA 2000
152 przetwarzanie i konserwowanie ryb i produktów rybołówstwa	151* produkcja, przetwórstwo i konserwowanie mięsa i produktów mięsnych
153 przetwórstwo owoców i warzyw	152 przetwarzanie i konserwowanie ryb i produktów rybołówstwa
155* produkcja artykułów mleczarskich	153 przetwórstwo owoców i warzyw
174 produkcja gotowych artykułów włókienniczych	174 produkcja gotowych artykułów włókienniczych
177 produkcja artykułów włókienniczych	177 produkcja artykułów włókienniczych
181 produkcja odzieży skórzanej	181 produkcja odzieży skórzanej
182 produkcja pozostałej odzieży i dodatków do odzieży	182 produkcja pozostałej odzieży i dodatków do odzieży
183 wyprawianie i barwienie skór futerkowych, produkcja wyrobów ze skór futerkowych	183 wyprawianie i barwienie skór futerkowych, produkcja wyrobów ze skór futerkowych
192 produkcja toreb bagażowych, toreb ręcznych i podobnych artykułów	192 produkcja toreb bagażowych, toreb ręcznych i podobnych artykułów
193 produkcja obuwia	193 produkcja obuwia
201 cięcie i heblowanie drewna, impregnacja drewna	201 cięcie i heblowanie drewna, impregnacja drewna

CRCA 1995	CRCA 2000
202 produkcja arkuszy fornirowych, produkcja sklejek, płyt laminowanych itp.	202 produkcja arkuszy fornirowych, produkcja sklejek, płyt laminowanych itp.
203 produkcja drewnianych elementów konstrukcyjnych	203 produkcja drewnianych elementów konstrukcyjnych
204 produkcja opakowań drewnianych	204 produkcja opakowań drewnianych
205 produkcja pozostałych wyrobów z drewna	205 produkcja pozostałych wyrobów z drewna
231 wytwarzanie produktów koksowania węgla	231 wytwarzanie produktów koksowania węgla
241* produkcja podstawowych chemikaliów	247 produkcja włókien sztucznych
247 produkcja włókien sztucznych	251 produkcja wyrobów z gumy
251 produkcja wyrobów z gumy	261 produkcja szkła i wyrobów szklanych
261 produkcja szkła i wyrobów szklanych	262 produkcja niebudowlanych wyrobów ceramicznych
262 produkcja niebudowlanych wyrobów ceramicznych	265 produkcja cementu, wapna i gipsu
264* produkcja cegły, dachówki i pozostałych ceramicznych materiałów budowlanych	266 produkcja wyrobów z cementu, betonu i gipsu
265 produkcja cementu, wapna i gipsu	267 cięcie, formowanie i wykańczanie kamieni
266 produkcja wyrobów z cementu, betonu i gipsu	271 produkcja żeliwa i stali oraz stopów żelaza
267 cięcie, formowanie i wykańczanie kamieni	274 produkcja metali szlachetnych i nieżelaznych
271 produkcja żeliwa i stali oraz stopów żelaza	281 produkcja metalowych elementów konstrukcyjnych
272* produkcja rur	283* produkcja generatorów pary
273* pozostała obróbka wstępna stali	287 produkcja pozostałych metalowych wyrobów gotowych
274 produkcja metali szlachetnych i nieżelaznych	311* produkcja silników elektrycznych, generatorów i transformatorów
281 produkcja metalowych elementów konstrukcyjnych	313 produkcja izolowanych drutów i przewodów
287 produkcja pozostałych metalowych wyrobów gotowych	314* produkcja akumulatorów, ogniw galwanicznych i baterii podstawowych
293* produkcja maszyn dla rolnictwa i leśnictwa	315 produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych
313 produkcja izolowanych drutów i przewodów	316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego
315 produkcja sprzętu oświetleniowego i lamp elektrycznych	323* produkcja odbiorników telewizyjnych i radiowych
316 produkcja pozostałego sprzętu elektrycznego	341* produkcja pojazdów mechanicznych
321* produkcja diod, lamp i innych elementów elektronicznych	351 budowa i naprawy statków i łodzi
351 budowa i naprawy statków i łodzi	352* produkcja lokomotyw kolejowych i tramwajowych oraz taboru kolejowego
353* produkcja statków powietrznych i kosmicznych	354* produkcja motocykli i rowerów
355 produkcja pozostałego sprzętu transportowego	355 produkcja pozostałego sprzętu transportowego
361 produkcja mebli	361 produkcja mebli
363* produkcja instrumentów muzycznych	366* pozostała działalność produkcyjna

Źródło: Brodziki T., wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu KBN nr 5 H02C 002 21, pt. Monitorowanie konkurencyjności przemysłowej Polski w procesie integracji z Unią Europejską (w układzie sektorów, regionów i przedsiębiorstw), pracownik Katedry Ekonomiki Integracji Europejskiej, Uniwersytet Gdański

* – gałęzi, które w latach 1995-2000 utraciły lub zyskały przewagę komparatywną w handlu z UE

Bibliografia

- Aitken B., Harrison A., [1993], *Does Proximity to Foreign Firms Induce Technology Spillovers?*, PRD Working Paper, World Bank 1993.
- Aitken B., Hanson G.D., Harrison A., [1994], *Spillover, Foreign Investment, and Export Behavior*, NBER Working Paper No. 4967, December.
- Aitken B., Harrison A., Lipsky R.E., [1996], *Wages and Foreign Ownership: A Comparative Study of Mexico, Venezuela and the United States*, „Journal of International Economics”, no. 40.
- Ariff M., [1989], *TRIMs: a north-south divide or a non-issue?*, World Economy, September, s. 347-360.
- Bedi S.A., Cieślak A., [1999], *Formy działalności inwestorów zagranicznych a dyfuzja kapitału intelektualnego w polskim przemyśle*, „Ekonomista”, nr 4, s. 419-439.
- Blomstroem M., Kokko A., [1998], *Multinational Corporation and Spillovers*, Journal of Economic Surveys, vol. 12, no. 3.
- Brainard S.L., [1993], *A Simple Theory of Multinational Corporations and Trade with a Trade-off between Proximity and Concentration*, NBER Working Paper No. 4269.
- Caves R., [1974], *Multinational Firms, Competition and Productivity in Host-Country Markets*, „Econometrica”, no. 41, s. 176-193.
- Cohen B., [1975], *Multinational Firms and Asian Exports*, Yale University Press, New Haven.
- Djankov S., Hoekman B. [1996], *Intra-industry trade, foreign direct investment and the reorientation of East European exports*, CEPR Discussion Paper, no. 7377.
- Djankov S., Hoekman B. [2000], *Foreign investment and productivity growth in Czech Enterprises*, The World Bank Economic Review, vol. 14/1, March, s. 49-61.
- Dunning J., [1993], *Multinational Corporation and the Global Economy*, Reading, Addison-Wesley Publ. Co.
- Germidis D., [1977], *Transfer of Technology by Multinational Corporations*, Development Center of the OECD, Paris.
- Helleiner G.K., [1973], *Manufactured Exports from Less-Developed Countries and Multinational Firms*, „Economic Journal”, vol. 83.
- Helpman E., [1984], *A Simple Theory of International Trade with Multinational Corporation*, „Journal of Political Economy”, vol. 92, s. 451-471.
- Hirsch S., [1976], *An International Trade and Investment Theory of the Firm*, Oxford Economic Papers, no 28, s. 258-270.
- Hunya, G., [1997], *Foreign direct investment and its effects in the Czech Republic, Hungary and Poland*, WIIW Reprint Series, no. 168, June, s. 137-174.
- Hunya G., [2000], *Impact of foreign direct investment on the international competitiveness in CEE manufacturing*, WIIW Research Report, no. 268, Vienna, s. 1-18.
- Hymer S.H. [1960], *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Investment*, MIT Press.
- Lankes H.P., Venables A.J., [1996], *Foreign direct investment in economic in transition: the changing pattern of investments*, „Economics of Transition”, vol. 4 (2), s. 331-347.
- Markusen J.R., [1984], *Multinationals, Multi-plant Economies and the Gains from Trade*, „Journal of International Economics”, no 16, s. 205-226.
- Markusen J.R., [1995], *The Boundaries of Multinational Enterprises and the Theory of International Trade*, „Journal of Economic Perspectives”, Spring, s. 169-189.
- Meyer, K., [1998], *Direct Investment in Economies in Transition*, Cheltenham, Edward Legar.
- Michałow I., [2001], *Kapitał zagraniczny w rozwoju polskiej gospodarki*, w: Wpływ kapitału zagranicznego na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, Warszawa.
- Narula R., [1996], *Multinational Investment and Economic Structure*, Globalisation and Competitiveness, Routledge, s. 100.

- Naujoks P., Schmidt K.D., [1995], *Foreign Direct Investment and trade in transition countries: tracing links. A sequel*, Kiel Working Paper, no. 704.
- Neven D., [1994], *Trade liberalization with eastern nations. How sensitive?*, CEPR discussion paper, no. 1000, London, July.
- OECD, [1995], *Industry and Technology – Scoreboard of Indicators*, Paris.
- Zielińska-Głębocka A., [2000], *Konkurencyjność przemysłowa Polski w procesie integracji z Unią Europejską. Teoria, praktyka, polityka*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

RELATIONSHIPS BETWEEN FOREIGN TRADE AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN POLAND'S MANUFACTURING INDUSTRY

Summary

Since the 1990s Poland has been seen as the main area for foreign direct investment inflow to Central and Eastern Europe. Capital concentration in two sectors of the economy, namely industry and trade, which has been continuing for several years is a characteristic feature of foreign investment in Poland. This article aims to evaluate the impact of foreign direct investment on the size and structure of Polish foreign trade in manufacturing industry products in the years 1995-2002. Calculations which have been made indicate that, in general, foreign investment in Polish industry is complementary to foreign trade and does not contribute to improvement of the existing structure of exports. Progress in the systemic transition determines not only the nature of foreign investment but also its impact on foreign trade flows. The fall in the number of industries in which companies with foreign participation record trade deficits may point to a change in foreign investors' approach. Namely, their activities become motivated by making use of the Polish manufacturing industry as an "export platform" for labour-intensive industries transferred from the home country of investors.